

Авторитет і особистий приклад батьків у сімейній педагогіці

Велике значення у сімейному вихованні має авторитет батьків і їх особистий приклад. Інтереси та звички батьків, їх поведінка, взаєностосунки впливають безпосередньо на дитину. Своїм особистим прикладом батьки переконують дітей у необхідності правильної поведінки практично – справою, а не тільки словом.

Авторитет (від лат. *auctoritas* – вплив, влада) – загальновизнаний вплив особи чи організації у різних сферах суспільного життя, що ґрунтується на знаннях, високих моральних якостях, досвіді. Справжній авторитет несумісний із “сліпим” поклонінням особі [8:13].

Авторитет батьків – визнаний вплив батьків на переконання й поведінку дітей, який ґрунтується на глибокій повазі й любові до батьків, довірі до високої значущості їхніх особистих якостей і життєвого досвіду, до їхніх слів, порад і вчинків. Авторитет батьків створюється в результаті правильного виховання і здорових стосунків у родині. Його міцність і дієвість залежать від єдності й послідовності вимог до дітей з боку дорослих членів сім'ї. Вимогливість батьків має поєднуватися з чуйним ставленням до дітей, знанням їхніх потреб, інтересів і нахилів, допомогою їм у навчанні, врахуванням їхніх індивідуальних і вікових особливостей [1:14].

Інколи авторитет визначають як відношення, за яких одна особистість домінує над іншою (інша має потребу в опорі). Безсумнівним є те, що в тих сім'ях, де батьки користуються авторитетом, між ними і дітьми зберігаються хороші взаєностосунки, діти поважають батька й матір, виконують їх поради і побажання. Відсутність авторитету батьків, як правило, приводить до того, що діти з батьками не радяться, на їх зауваження відповідають грубо, або й зовсім не реагують.

Авторитет батьків – це висока повага до батька й матері, на основі чого, діти добровільно й свідомо виконують вимоги і побажання батьків, прагнуть наслідувати їх у всьому.

“Ваша власна поведінка, - писав А.Макаренко, звертаючись до батьків, - вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте, повчаєте її, або караєте її. Ви виховуєте її в кожен момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає дома. Як ви одягаєтеся, як ви розмовляєте з іншими людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поведетеся з друзями і ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету, - все це має для дитини велике значення. Найменші зміни в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами, ви їх не помічаєте. А якщо вдома ви грубі або хвастливі, або ви пиячите, а ще гірше, якщо ви ображаєте матір, вам уже не треба думати про виховання: ви вже виховуєте своїх дітей і виховуєте погано, і ніякі найкращі поради й методи вам не допоможуть” [2: 340].

Авторитет батьків в умовах демократизації і гуманізації українського суспільства спрямований на створення сприятливих умов для особистіснозорієнтованого виховання підростаючого покоління.

Від справжнього батьківського авторитету відрізняється фальшивий авторитет, що полягає в обожнюванні дитини, задоволенні всіх її бажань і капризів або, навпаки, придушенні особистості дітей, занадто суворих стосунках з ними.

Питанням авторитету і ролі особистого прикладу батьків великого значення надавали видатні педагоги ХХ століття А.Макаренко, В.Сухомлинський. Ці питання є предметом дослідження сучасної сімейної педагогіки (Т.Алексєенко, І.Бєх, В.Кравець, А.Марушкевич, Т.Постовий, М.Стельмахович).

Демократизація суспільного життя в Україні привела до критики авторитарної концепції виховання, яка вибудовувалася на засадах дотримання дітьми правил, дій, які диктувалися педагогами, батьками.

У зв'язку з цим, на нашу думку, таке поняття як “авторитет” стало дуже рідко розглядатися в системі виховання підростаючого покоління, оскільки асоціювалося з однокореневим “авторитарність”. Такий підхід досить хибний. Адже зміст поняття “авторитет батьків” не суперечить сучасним тенденціям гуманізації виховання, у зв'язку з цим можна вирішити багато проблем, особливо в сімейному вихованні.

Актуальність проблеми визначили мету нашої публікації: обґрунтувати, що авторитет та особистий приклад батьків і сьогодні спрямований не на придушення волі і свідомості дітей, а навпаки, створює сприятливі умови для виховання і розвитку всіх їх творчих здібностей, для всебічного розвитку особистості дитини.

Такі поняття, як авторитет і особистий приклад батьків посідають чільне місце в педагогіці, є запорукою успіху виховного процесу. Це є складовою основ успішного виховання дітей у сім'ї, яке включає сімейні взаємовідносини, культуру домашнього побуту і морального клімату в сім'ї, сімейний бюджет, педагогічний такт, знання батьками вікових та індивідуальних особливостей школярів, єдність дій школи, сім'ї, позашкільних навчальних закладів у вихованні дітей.

Аналіз наукової літератури, генеза сімейної педагогіки свідчить, що авторитет батьків не передається від природи, що це не особливий талант, а що авторитет може і повинен створюватися у кожній родині. Необхідно виходити з того, що уява про авторитет батьків у дітей з кожним етапом життя змінюється, бо досить часто можна спостерігати, що коли дитина маленька, вона слухає батьків, поважає їх, а коли стає дорослішою її поведінка може змінюватися: слова дорослих, батьків, їх зауваження, настанови, побажання не сприймаються підлітками. У більшості випадків це помітно тоді, коли батько й мати не бачать змін, які відбуваються у дитини, вони не залишаються “маленькими” і до них просто вже неможливо ставитися, як до “маленьких” сина чи доньки.

З кожним роком діти виявляють якомога більший інтерес до соціального статусу, до роботи батьків. Уже підлітки по-новому дивляться на своїх батьків, у своїх діях і вчинках більше спираються на свою власну позицію, більш критично оцінюють поведінку батьків. У цей віковий період велике значення має моральна поведінка батьків, їх ставлення до проблем, інтересів та запитів дітей.

Таким чином, від того, чи зможуть батьки вчасно враховувати загальний розвиток дитини і відповідно побудувати взаємовідносини з ними, залежить збереження авторитету.

Авторитет батьків швидко втрачається тоді, коли він вибудований на неприйнятній основі. Якщо авторитет батьків базується на правильній основі, то ніякий зовнішній вплив не може його зруйнувати, повага до батьків не пропаде, слово батьків збереже для родини своє значення й силу.

А.С.Макаренко, посилаючись на існуючі проблеми виховання дітей у сім'ї, у своїх "Лекціях для батьків", особливо у праці "Про батьківський авторитет" наводить приклади таких видів фальшивого авторитету батьків:

"Авторитет придушення". Такий авторитет найбільше притаманний батькові. Якщо батько дома завжди розсерджений, через кожний дріб'язок гримає на дитину, при кожному зручному і незручному випадку хапається за ремінь, на кожне питання відповідає грубістю, і кожну провину дитини карає, то це і є "авторитет придушення". Такий батьківський терор тримає в напрузі всю сім'ю, не тільки дітей, а й матір. Він приносить шкоду не тільки тому, що залякує дітей, а й тому що представляє матір пустим створінням, здатним бути лише служницею. Такий авторитет не виховує, а лише викликає дитячу хибну і людську нікчемність і в той же час виховує в дитині жорстокість. Із безвольних дітей виростають нікчемні люди, які можуть протягом всього свого життя мститися за пригнічене дитинство.

"Авторитет віддалі". Є такі батьки і матері, які впевнені в тому, щоб діти їх слухали, треба менше з ними спілкуватися, триматися якнайдалі і тільки зрідка виступати у ролі керівника. Цей вид авторитету був широко

застосований у деяких сім'ях інтелігенції, в таких сім'ях, батько дуже рідко виходив із власного кабінету, а свої розпорядження передавав через матір. Бувають і такі матері, в яких на першому місці своє власне життя, свої інтереси, свої думки. Діти таких матерів перебувають під наглядом бабусі або челяді. Такий авторитет не може бути корисним для сім'ї.

“Авторитет чванства”. Це особливий вид авторитету, але більш гірший, на думку А.С. Макаренка. Деякі батьки вважають себе важливими людьми на роботі і демонструють це при будь-якій нагоді, а також і дома перед своїми дітьми. Батьки багато говорять про свою гідність і з пихатістю ставляться до інших людей. Під впливом поведінки батька, починають хизуватися перед своїми товаришами, говорячи: “мій батько письменник”, “мій батько знаменитість”. Трапляється такий авторитет і серед матерів: важливі знайомства, дороге вбрання дають їм засади для чванства, що відокремлює їх від інших людей, а разом і від своїх власних дітей.

“Авторитет педантизму”. У цьому випадку батьки впевнені, що кожне батьківське слово діти повинні вислуховувати особливо уважно, тому що їх слово - це святина. Свої розпорядження вони віддають у холодному тоні, які повинні негайно стати законом. Такі батьки більше всього хвилюються, щоб діти не відчули, що батько помилився, що він людина не твердого характеру. Для такого батька вистачає справ на кожен день, тому що в кожному русі дитини він бачить порушення порядку. Для нього життя дитини, її інтереси проходять стороною, він нічого не помічає, окрім свого бюрократичного керівництва в сім'ї.

“Авторитет резонерства”. У цьому випадку батьки отруюють життя дитини нескінченними повчаннями та розмовами, і впевнені, що в повчаннях полягає головна педагогічна мудрість. Але вони забувають, що діти – це не дорослі, що у дітей своє життя і його треба поважати. Дитина живе більш емоційно, ніж доросла людина, і найменше всього вона вміє займатися розмірковуванням. Звичка мислити повинна прийти до дитини поступово і

поволі, а постійні розмови повчального характеру батьків у свідомості дітей проходять майже безслідно. В такій родині завжди мало радості і посмішок.

“Авторитет любові”. Це самий розповсюджений вид фальшивого авторитету. Багато батьків впевнені у тому, що діти слухаються, якщо люблять батьків. А щоб заслужити цю любов, необхідно на кожному кроці виявляти її до дітей. Ніжні слова, ласка та зізнання сипляться на дітей в надлишковій кількості.

Така сім'я настільки занурюється в світ сентиментальності і ніжних почуттів, що вже нічого іншого не помічає. Дуже швидко діти починають розуміти, що маму і тата можна обманути, тільки це слід робити з ніжним виразом обличчя. Їх можна навіть залякати, треба лише розсердитись і показати, що любов до них починає зникати. Саме так виростає сімейний егоїзм. З малих років дитина починає розуміти, що до інших людей можна підходити без всякої любові (бо всіх любити не можна) з холодним і цинічним розрахунком. Це дуже небезпечний вид авторитету, оскільки на його засадах виростають нещирі і хитрі егоїсти.

“Авторитет доброти”. У цьому випадку дитяча слухняність організується через дитячу любов, але вона викликається не позиціями, а поступливістю, м'якістю, добротою батьків. Вони все дозволяють, їм нічого не жаль, вони не скупі, вони хороші батьки. Вони бояться конфліктів і обирають сімейну злагоду і готові пожертвувати будь-чим, щоб все було гаразд. У такій сім'ї діти дуже швидко починають просто керувати батьками, а батьківська покірність відкриває простір для дитячих бажань, примх, вимагань. Лише тоді батьки дозволяють собі невеликий супротив, але буває, що вже пізно, бо в сім'ї вже утвердився шкідливий досвід.

“Авторитет дружби”. Дуже часто буває – діти ще не народились, а батьки вже вирішили: наші діти будуть нашими друзями. Взагалі це добре. Батько й син, мати й дочка можуть бути друзями і вони повинні ними бути, але все ж батьки залишаються старшими членами сім'ї, а діти їхніми вихованцями. І якщо дружба виходить за ці рамки, виховання закінчується і

наступає протилежний процес: діти починають виховувати батьків. Такі сім'ї частіше всього можна спостерігати серед інтелігенції. В таких сім'ях дуже часто діти називають батька на ім'я, грубо переривають розмову старших, повчають матір на кожному кроці і т.д.

“Авторитет підкупу”. Антиморальним видом авторитету, є авторитет, коли слухняність дітей просто купують подарунками і обіцянками. Батьки, не соромлячись, говорять: будеш слухняним, купимо тобі іграшку.

У сім'ї, звичайно, можливе заохочення, але ні в якому разі не можна преміювати дітей за слухняність і гарне ставлення до батьків. Можна нагородити дитину за гарне навчання, за виконання справді важкого завдання. Та не можна заохочувати дітей до навчання, тієї чи іншої роботи звабливими обіцянками. В таких сім'ях виростають люди, котрі за все вимагають плату, інколи й не малу.

У чому ж полягає справжній батьківський авторитет? Головною засадою справжнього батьківського авторитету може бути життя і робота батьків. Адже сім'я – це велика і відповідальна справа, батьки керують цією справою і відповідають за неї перед суспільством, перед життям дитини. Якщо вони роблять цю справу чесно і розумно, якщо поставлено прекрасну мету, якщо повністю відповідають за свої дії і вчинки, це означає, що вони володіють справжнім батьківським авторитетом і не треба вигадувати нічого фальшивого. Громадянський авторитет батьків тільки тоді піднімається на справжню висоту, якщо це не авторитет вискочки або хвастуна.

Життя батьків – це життя суспільства, тому перед своїми дітьми і батько, і мати повинні виступати учасниками цього життя. Події міжнародного життя, досягнення мистецтва, літератури – все це повинно відображене в думках батька і матері, в їхніх почуттях і прагненнях. Тільки такі батьки, які живуть повноцінним суспільним життям, будуть викликати у дітей справжній авторитет.

Але батьки не тільки громадяни. І свою батьківську справу вони повинні виконувати якомога краще, оскільки в цьому закладено фундамент батьківського авторитету. Батьки повинні знати, чим цікавиться, що полюбляє і не полюбляє їхня дитина, чого бажає і чого не бажає; з ким товаришує, чим займаються у вільний час, що читає і як сприймає прочитане.

Коли дитина навчається в школі, батьки повинні знати, як вона ставиться до навчання, до вчителів, які в неї виникають проблеми, як вона бачить себе в класі. Про все це батьки повинні знати завжди, з малих років і не повинні зненацька дізнаватися про різні неприємності та конфлікти, а повинні завчасно їх попереджувати. Але це не означає, що потрібно переслідувати дитину постійними набридливими питаннями.

Початок виховання дітей у сім'ї треба поставити так, щоб діти розповідали батькам про свої справи, щоб їм хотілося про це говорити, щоб вони були зацікавлені в тому, що батьки будуть знати про їхнє особисте життя. Для цього не потрібно багато часу, для цього потрібна тільки увага до дітей і їхнього життя. І якщо у батьків будуть такі знання і така увага, то це не мине непоміченим зі сторони вихованців. Діти поважають батьків саме за це.

Авторитет знання приводить до авторитету допомоги, бо в житті кожної дитини буває багато випадків, коли вона не знає, як їй бути, і потребує поради і допомоги.

Дитина не прохатиме допомоги, тому що не знає і не вміє це робити. Батьки самі повинні прийти на допомогу. Дуже часто ця допомога може полягати в добрій пораді, інколи у розпорядженні. Батьківську допомогу не можна нав'язувати, перевтомлюючи цим самим дитину.

У деяких випадках необхідно просто надати змогу дитині самій виходити зі скрутного становища, тобто треба діяти так, щоб дитина звикала самостійно переборювати труднощі і вирішувати більш складні питання. Але необхідно бачити, як дитина це робить, не можна допустити, щоб вона

заплуталась і впала у відчай. Інколи навіть краще, щоб дитина відчувала увагу і довіру до її сил.

Авторитет допомоги, обережного і уважного керівництва успішно доповнює авторитет знання. Дитина буде відчувати присутність батьків поруч, їх розумну опіку, і в той же час буде знати, що батьки від неї вимагають. Справжній авторитет повинен ґрунтуватися на громадянській діяльності, громадянському самопочутті батьків, знанні життя дитини, допомозі їй та на їх відповідальності за її виховання

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: “Либідь”, 1997.
2. Макаренко А. – Загальні умови сімейного виховання. - Твори: У 7-и т. – Т.4.
3. Родинна педагогіка: Навчально-метод. посібник/ А.А.Марушкевич, В.Г.Постовий, Т.Ф. Алексєєнко. – К., - 2002. –216 с.
4. Родинно-сімейна енциклопедія. – К., 1996. – 420 с.
5. Стельмахович М. Традиции и тенденции развития семейной этнопедагогики украинского народа. - К., 1998. – 48 с.
6. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа. - 1978. – 263 с.
7. Ушинський К. Про сімейне виховання. Київ.: Рад. школа. – 1974.- 150 с.
8. Ярмаченко М. Педагогічний словник. – К: “Педагогічна думка”, 2001.